

ROZHOVOR: LADISLAV HLADKÝ

Doc. PhDr. Ladislav Hladký, CSc., (1958), je vědeckým pracovníkem brněnské pobočky Historického ústavu AV ČR, kde mj. od roku 2010 zastává společně s doc. Radomírem Vlčkem pozici vedoucího redaktora časopisu *Slovanský přehled*. Zároveň přednáší na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Specializuje se na novější dějiny balkánských národů, historii česko-jihoslovenských vztahů a národnostní problematiku zemí střední a jihovýchodní Evropy. Vedle desítek studií a článků publikovaných v domácích i zahraničních odborných časopisech vydal také několik monografických prací: *Bosna a Hercegovina. Historie nešťastné země* (1996), *Bosenská otázka v 19. a 20. století* (2005), *Slovinsko* (2010); u řady dalších knih figuroval jako spoluautor: *Dějiny jihoslovenských zemí* (1998), *Dějiny Albánie* (2008), *Dějiny Slovinska* (2011), *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy* (2010), *T. G. Masaryk a Slované* (2013).

1. Kde se na Balkáně cítíte nejlépe a proč?

Balkán je rozsáhlý a pestrý a prakticky všude lze vidět něco pěkného a zajímavého. Báječně jsem se cítil nedávno v Dubrovniku, to je skutečná perla Jadranu, ale například také v jižní Makedonii, kde jsme v okolí Bitoly hledali s brněnskými etnology zapadlé a rychle zanikající vesničky tzv. Cincarů. Hezky bylo i na exkurzi se studenty po českých enklávách na Balkáně – v chorvatské Slavonii, stejně tak jako v srbské či rumunské části Banátu. Nezapomenutelným zážitkem pro mne byla také návštěva Istanbulu.

Během svých studijních cest do knihoven a archivů bývalé Jugoslávie jsem měl možnost během uplynulých třiceti let poznat také prakticky všechny jihoslovenské metropole. Je bezesporu příjemné posedět na bělehradském Kalemegdanu, užít si večer na ulici Ivana Tkalčice uprostřed Záhrěbu či v Orientem vonících uličkách staré Bašcharšije v centru Sarajeva. Kdybych byl jen obyčejný

turista, byl bych zřejmě na všech těchto místech nadmíru spokojen. Jako historik jsem však zvyklý dívat se i trochu do minulosti, a to nebývá pro člověka vždycky jen výhoda. Protože si navíc již také něco pamatuji, zřetelně například cítím, že dnešní Sarajevo již není tím ukázkovým multietnickým městem, které jsem měl možnost zažít při svých prvních návštěvách Bosny na počátku 80. let, a také Bělehrad, kdysi hrdá metropole tzv. Titovy Jugoslávie, v posledních dvou desetiletích dost ztratil ze svého někdejšího lesku. Nakonec musím konstatovat, že nejvíc se mi líbí v nevelké Lublani. Na nábřeží řeky Lublanice, v blízkosti stále moderních staveb Jože Plečnika, poté co se zdejší uličky starého města promění ve večerních hodinách v jednu velikou kavárnu, resp. hospůdku, se cítím nejlépe. Hlavní příčinou toho je asi skutečnost, že Lublaň popravdě už nepatří na klasický Balkán, nanejvýš je možné označit ji za jednu z metropolí jihovýchodní Evropy, a že je tu rela-

Ladislav Hladký, fotografie z exkurze brněnských historiků a balkanistů po Balkáně v roce 2012 (Foto: Pavel Zeman)

tvíni klid – z pohledu dneška a fakticky i z pohledu minulosti.

Zcela srdcovou záležitostí jsou však pro mne kopce s vinohrady v okolí slovinské vesničky Jeruzalem. Ta leží na severovýchodě Slovinska mezi městy Ormož a Ljutomer. Zde se mísí malebnost kulturní (vinohradnické) krajiny, jež navazuje na někdejší místní „rakouské“ tradice, s přívětivostí jižních Slovanů, v tomto případě Slovinců. Tady se cítím se sklenkou vynikajícího vína v ruce opravdu dobře a každému přeji, aby si mohl užít stejný zážitek.

2. Jaká kniha z jihovýchodní Evropy pro Vás byla v poslední době nejvíce inspirativní, v čem?

Nemohu říci, že by mě v poslední době upoutala jedna jediná kniha, spíše se jednalo o celé jedno odborné téma úzce propojené s jihovýchodní Evropou, kterému jsem se v loňském roce dosti intenzivně věnoval. Rok 2014 se nesl ve znamení 100. výročí vypuknutí první světové války a zároveň i uskutečnění sarajevského

atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda. Již v roce 2012 vyšla ve Velké Británii kniha australského historika Christophera Clarka, působícího momentálně na univerzitě v Cambridge, nazvaná *The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*. (U nás vyšel český překlad knihy v roce 2014 pod názvem *Náměsíčníci. Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce* v nakladatelství BB/art.) Knižka vyvolala značný ohlas po celé Evropě, neboť se pokusila o komplexní analýzu všech politických aspektů, které vedly ke vzniku první světové války, a to nejen u tehdejších rozhodujících velmocí, ale také u některých malých států, včetně Srbska. V současném Srbsku vzbudila Clarkova kniha téměř zděšení (srbským reáliím byla totiž věnována zhruba celá čtvrtina textu, včetně dosti podrobného vylíčení zapojení studentské organizace Mladá Bosna do atentátu, podílu tzv. Černé ruky na přípravě akce i popisu chování a reakcí tehdejší oficiální srbské vlády). Kniha byla v Srbsku interpretována v tom smyslu, že část západní historiografie se snad pokusí využít 100. výročí vzniku první světové války k přesunutí odpovědnosti za vznik války na Srby a Srbsko. V polovině června 2014 se v Bělehradu uskutečnila mezinárodní vědecká konference věnovaná problematice první světové války a mj. také příčinám sarajevského atentátu. Zhruba o týden později se s obdobným programem konala – již více než tři roky předtím připravovaná – konference v bosenském Sarajevu. Obou konferencí jsem se účastnil (viz můj podrobný referát v časopise *Slovanský přehled* 2014, č. 2, s. 439–451). Konference v Bělehradu (58 referujících ze 12 zemí) vyzněla spíše obranářsky, sarajevští atentátníci tu byli zejména domácími historiky nadále líčeni jako hrdinové a národní mstitelé. Akce v Sarajevu (130 referujících z 28 zemí světa) byla názorově mnohovrstevnatější, jako většinový však mezi účastníky převládl odmítavý postoj k atentátu, někteří referující označili atentátníky přímo za teroristy. V celkovém hodnocení odpovědnosti za vznik první světové války vyzněla sarajevská konference v tom smyslu, že vypuknutí války spoluzavinili nejenom politici a vysocí armádní činitelé tzv. Centrálních mocností (Německa a Rakouska-Uherska), ale do jisté míry také představitelé velmocenského bloku Dohody. Z obou uvedených konferencí mají vyjít v brzké době sborníky. Bude bezesporu zajímavé si je obstarat a publikované příspěvky si podrobně prostudovat.

Čeští publicisté přispěli v loňském roce k poznání okolností vzniku první světové války knížkou spíše popularizačního charakteru s názvem *Tak nám zabili Ferdinanda*, kterou vydalo nakladatelství Radioservis. Autory knihy byli známý rozhlasový redaktor se zájmem o Balkán Martin Ježek (mj. absolvent pražské slavistiky) a jeho kolega Pavel Trojan. Knížka obsahuje plno zajímavého čtení o Bosně z roku 1914 i o Bosně současné. Autoři se před jejím vydáním vypravili na Balkán s cílem pátrat po dochovaných stopách sarajevského atentátu a v souvislosti s tím mj. zavzpomínat i na nešťastného českého řidiče automobilu, který vezl arcivévodu Františka Ferdinanda a jeho manželku, Leopolda Lojku. Zároveň v Bosně například také vyhledali a vyzpovídali stále žijící příbuzné atentátníka Gavrila Principa.

V souvislosti s diplomovou prací jedné své studentky jsem si vloni k tématu sarajevského atentátu přečetl také text divadelní hry mladé srbské autorky Biljany Srbljanović *Mali mi je ovaj grob*, která vyšla tiskem v Bělehradu koncem roku 2013 a premiéru na divadle měla v březnu 2014. Je zajímavé, že autorka se ve své hře v podstatě nezabývá postavou Františka Ferdinanda. Hlavní pozornost věnuje mladým bosenským atentátníkům, kteří však pro ni nejsou hrdiny, ale fakticky oběťmi celé události. Autorka zdůraznila jejich široce jihoslovanské cítění a naivní mladické ideály, které byly podle jejího názoru zneužity představiteli velkosrbského nacionálního radikalismu, konkrétně vůdcem Černé ruky Dragutinem Dimitrijevičem-Apišem. Toho B. Srbljanović v dramatu jednoznačně odsoudila, stejně jako všechny podobné, v zákulisí tajně zinscenované politické vraždy (konkrétně tím cílila na nedávný atentát provedený v Srbsku na někdejšího prozápadního předsedu vlády Zorana Đinđiće). To se mi jeví jako mimořádný názorový posun v srbském prostředí, byť se prozatím, jak jsem v loňském roce sledoval dění v Srbsku, rozhodně ještě nejedná o názor většinový.

3. Která osobnost podle Vás buduje pozitivní obraz jihovýchodní Evropy u nás a ve světě? Čím?

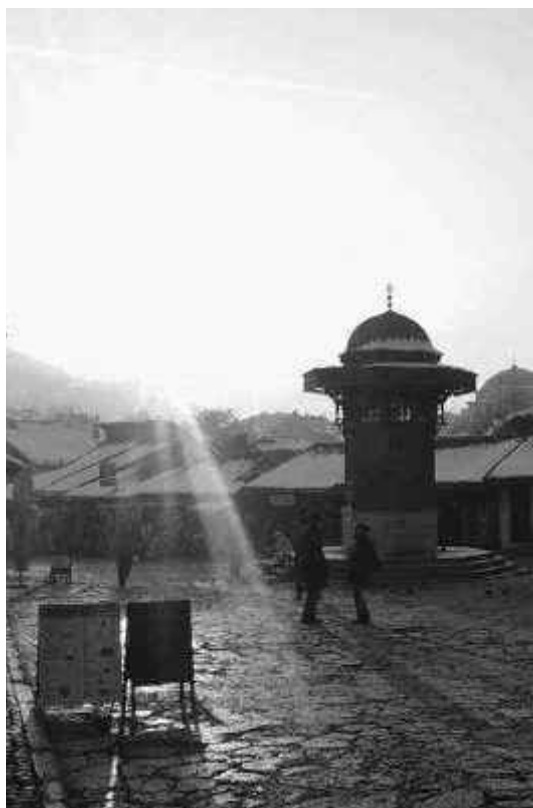
U nás bych zmínil několik svých starších kolegů učitelů – slavistů. Na pražské filozofické fakultě jsem si vždy nesmírně vážil práce paní doktorky Milady Kateřiny Nedvědové. Tato velice skromná, spíše nenápadná žena zasvětila celý svůj život práci se studenty, svým velkým vnitřním zaujetím je dokázala získat pro jihoslovanské jazyky, literaturu i kulturu v nejširším slova smyslu. Na Fakultě hu-

manitních studií UK v Praze v podobném duchu dodnes působí doktorka Mirjam Moravcová, specialistka na slovanskou etnologii a historii česko-jihoslovanských vztahů. Byť je jí již přes 80 let, její osobní nasazení a přetrvávající veliký zájem o Balkán a moderní metodologické inovace je fascinující. Stále dokáže nadchnout studenty i doktorandy a dovést je k zajímavým odborným výsledkům. V Brně na filozofické fakultě patřil po léta k výrazným popularizátorům Balkánu a balkánské kultury profesor Ivan Dorovský, který vynikal nejenom tím, že jako jeden z mála českých balkanistů byl schopen zkoumat jihovýchodní Evropu z pozice hned několika vědních disciplín (literární vědy, lingvistiky, historie, etnologie), ale také tím, že neúnavně propagoval – a do značné míry stále propaguje – literaturu a kulturu všech jihoslovanských národů, aniž by mezi nimi činil nějaké, byť třeba jen skryté, ideově či politicky iniciované rozdíly.

Kdybych měl jmenovat některé současné osobnosti ze samotné jihovýchodní Evropy, v podstatě bych musel vyloučit naprostou většinu tamějších politiků, mezi nimiž popravdě nějakou výjimečnou postavu v pozitivním slova smyslu nevidím. Na Balkáně lze určitě nalézt hodně kvalitních literátů, resp. umělců, o nich však ať vám porefereji kompetentnější specialisté. Já jako dějepisec bych tu rád jmenoval alespoň několik historiků z jihovýchodní Evropy, jejichž činnosti a osobních vlastností si velmi vážím a kteří jsou oceňováni i ve světě: Profesora Iva Goldsteina, chorvatského historika s širokým tematickým záběrem, který dokáže i o složitých problémech pojednat přehlednou a i pro cizince srozumitelnou formou;

Slovinské vinice (Foto: Petr Nejedlý)

Fotografie z exkurzí: Baščaršija v Sarajevu, Bosna a Hercegovina / Plečnikův Čevljarški most v Lublani, Slovinsko (Foto: Eliška Papcunová)

profesora Draga Roksandiće, dalšího chorvatského historika, který ani po rozpadu Jugoslávie nerezignoval na analýzu složitého poměru mezi Chorvaty a Srby a který zapojil chorvatské historiky do rozsáhlé, metodologicky moderní evropské spolupráce, z níž se snaží vytěžit maximum mj. i pro své domácí a zahraniční doktorandy; profesora Nikolu Samadžiće, srbského historika, který působí na filozofické fakultě v Bělehradu a který vyniká tím, že se nebojí říkat často i nepřímou pravdu o srbské minulosti a také o přetrvávajících omylech domácí i zahraniční politiky současného Srbska.

4. Jaká událost či informace z Balkánu Vás v poslední době nejvíce zaujala?

Na začátku letošního roku jsem přijal jako pozitivní zprávu, že Mezinárodní trestní tribunál v Haagu potvrdil doživotní tresty pro dva bývalé vysoce postavené důstojníky bosensko-srbské armády, kteří se podíleli na masakru ve východobosenské Srebrenici. O pár týdnů později přišly informace z Bělehradu, že několik dalších aktérů vraždění ve Srebrenici – tentokrát

nižšího rangu – odsoudily k trestům vězení i samotné srbské soudní instituce. Byť nedávná válka v Bosně a Hercegovině byla vnitřně velice komplikovaná a samotný haagský tribunál ve spojitosti s tímto konfliktem nejednal v minulosti vždy jednoznačně spravedlivě, s případem Srebrenice je třeba se objektivně vypořádat. Už jenom z toho důvodu, že i u nás se stále ještě ozývají hlasy, že snad Srebrenica byla „muslimským výmyslem“ či že si za tamější oběti mohou Muslimové/Bosňáci do velké míry sami (jako argument se uvádí násilí na Srbech páchané ve válce v okolí srebrenické enklávy muslimskými ozbrojenci vedenými Naserem Orićem). Srebrenica patří k nejtemnějším událostem nedávné bosenské války a jako taková by měla být tato záležitost již uzavřena. Jsem rád, že k tomuto poznání dospěli i současní nejvyšší srbsští politici (možná víceméně jen z pragmatických důvodů), ale i to je pozitivní.

Stejně tak jsem přivítal nedávnou návštěvu současného srbského premiéra v Albánii. Důvody této cesty byly zřejmě opět v prvé řadě pragmatické, ale proč by se nemohly normalizovat vztahy mezi Srb-

skem a Albánií, zejména obchodní? Pro Balkán je to jen dobře.

Naopak velmi znepokojivě na mě zapůsobily zprávy o protivládních demonstracích v Makedonii. V sázce je opět křehká vnitřní soudržnost této na počet obyvatel nevelké, ale po etnické stránce složitě namixované republiky.

5. Co typicky balkánského Vám v Česku nejvíce chybí a proč?

V odpovědi na tuto otázku budu standardní, nebudu se asi odlišovat od většiny ostatních dotazovaných. Čas od času se mi u nás trochu zasteskne po pravém balkánském jídle připraveném z kvalitních balkánských surovin, které má všechny autentické chuťové ingredience a také charakteristické vůně. Pravda, v Praze nebo Brně může dnes člověk najít řadu zajímavých jihoslovanských či řeckých restaurací, kde hostovi předvedou dovednosti svých často i velmi dobrých kuchařů, ale většině těchto podniků schází jen stěží napodobitelná atmosféra skutečného Balkánu. Za tou se musí – a vyplatí – cestovat na jih. Na jih musí našinec putovat také za autentickým hudeb-

ním a tanečním folklórem, při kterém (pro jeho spontánnost a dynamiku) až lehce mrazí v zádech.

6. Kterou osobnost z Balkánu byste rád pozval na kávu nebo pivo a proč?

Nejprve zmíním několik významných osobností, s nimiž jsem měl tu čest se v průběhu už více než třiceti let, co jezdím na Balkán, osobně setkat, popít kávu, případně sklenku vína. Protože jsem historik, jednalo se přirozeně vesměs o historiky. Ve Slovinsku pro mne bylo vždy velkým zážitkem setkání s profesorem Vasilijem Melikem (1921–2009). Byl vynikajícím znalcem dějin svého národa v 19. století a zároveň i dějin všech ostatních národů habsburské monarchie, včetně Čechů. (Mimochodem: zamysleli jste se již někdy nad tím, že všem Balkáncům velmi lichoť, jestliže se český badatel prokáže detailními znalostmi jejich národní historie a kultury, zatímco většina z nich má jen velice mlhavé povědomí o české historii?) Profesor Melik byl jedním z posledních jihoslovanských historiků, který české dějiny znal a také se o ně stále zajímal. V Záhřebu jsem se v roce 2002 potkal s chorvatskou profesorkou Mirjanou Gross (1922–2012). Bylo to při jejich osmdesátých narozeninách. Jednalo se o mimořádně noblesní dámu s velkým významem pro chorvatskou historiografii i dramatickým životním příběhem (patřila mezi záhřebské Židy). V Sarajevu mi v 80. letech a poté ještě i na počátku tohoto století při mých výzkumech v bosenských knihovnách a archivech velice přátelsky pomáhali profesori Ilijas Hadžibegović (1938–2010) a Ibrahim Karabegović (1931–2011). Oba byli Muslimové a mj. i jejich zásluhou jsem poznal a pochopil podstatu multietnicity bosenského prostředí a nikdy jsem poté nepodlehł nemístné, neopodstatněné předpojatosti vůči Muslimům/Bosňákům, která se někdy vyskytuje i u některým mých českých kolegů, neřku-li laiků. Příčinou toho je většinou neznalost či jen velmi malá zkušenost s bosenským prostředím. V Bělehradu bylo pro mne v roce 2013 opravdovým zážitkem setkání s Latinkou Perović (narozenou v roce 1933), velkou osobností pokusu o liberalizaci srbské společnosti z konce 60. let. Následně tato výjimečná žena působila řadu let jako historička v Institutu novějších dějin Srbska. Osobní charisma vyzařuje z L. Perović dodnes, byť je jí již více než 80 let.

Ale abych ve svých odpovědích stále jen nezdůrazňoval osobnosti spíše mimořádné a zareagoval i na to „přátelské pivo“ ve vaší otázce. Na pivo jsem

Knihy Ch. Clarka
The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914 / Náměsíčníci. Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce

pozval již hodně kolegů z Balkánu a věřím, že další se mi podaří ještě pozvat. Za všechny bych rád zmínil alespoň svého milého kamaráda z Balkanologického ústavu Srbské akademie věd a umění, který často zajíždí i do České republiky, doktora Miloše Lukoviče. Jeho hlavním badatelským tématem jsou Vlaši na Balkáně v 15.–19. století a proměny významu tzv. katonů mezi balkánskými pastevcí. Některé Milošovy články jsme v posledních letech přeložili do češtiny a otiskli v časopise *Slovanský přehled*. Tak jako on balkanistiku (skutečnou, teritoriálně i tematicky širokou) u nás v podstatě nikdo nedělá. Jeho texty by měli naši mladí balkanisté dostávat jako povinné studijní materiály.

7. Na čem teď pracujete, čemu se momentálně věnujete?

Spolu se dvěma dalšími kolegy z Historického ústavu AV ČR v tuto chvíli dokončujeme projekt GA ČR, jehož náplní je vydání dochované korespondence mezi T. G. Masarykem a jižními Slovany (myslí se korespondence nejenom s představiteli národů bývalé Jugoslávie, ale také s Bulhary). Celkem se nám podařilo shromáždit přes 460 archivních dokumentů z českých i jihoslovanských archivů. Dopisy byly nafoceny, přepsány do digitální podoby a momentálně se doplňují věcnými a jazykovými poznámkami. Práce je to dost obtížná (dopisy jsou napsány v celkem devíti jazycích) a časově náročná. Stojí však za to. Shromážděný materiál výmluvně ukazuje, že vztahy mezi T. G. Masarykem a jižními Slovany byly mnohem komplikovanější, než jak nám je kdysi představily statě profesorky Milady Paulové. Její texty vyznívají z pohledu dneška po faktografické stránce sice stále seriózně, ideově však již dost zastaraly, v prvé řadě svým zjednodušeným, silně zidealizovaným výkladem dobové jihoslovanské spolupráce a soudržnosti.

Masaryk se snažil jižním Slovanům před rokem 1914 všestranně pomáhat, zejména usiloval o jejich vzájemné politické a národnostní sblížení. S jižními Slovany spolupracoval také v letech první světové války. Právě v tomto období však s nimi zažil mnoho problémů a v důsledku toho pochopil, že pro jejich velké kulturní a politické rozdíly nelze vyhovět všem. V meziválečné periodě pak Masaryk z celkového politického vývoje v jihoslovanském prostředí již očividně silně rozčarován. Z naznačeného plyne, že historické poznávání a zpřesňování výkladu i těch zdánlivě „nejznámějších témat“ popravdě nikdy nekončí. A to je na zkoumání dějin asi to nejpřitažlivější. ■